

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.6>

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

Кондратюк Т.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0001-9413-1383
e-mail: tkondratiuk@nubip.edu.ua*

Єрмоленко В.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. акад. В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0002-4295-4158
e-mail: ermolenko@nubip.edu.ua*

Кондратюк Т.М., Єрмоленко В.М. Принципи управління відходами.

Метою дослідження було розгляд та правова характеристика європейських та національних принципів діяльності у сфері запобігання утворенню та управління відходами. Ключовим підґрунтям виокремлення основних принципів та їх класифікації являлися: Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС «Про відходи та про скасування деяких директив»; Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про управління відходами»; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» та доктринальні джерела. З'ясовано, що до ключових європейських принципів відносяться: 1) запобігання утворенню відходів (мінімізації відходів); 2) повторне використання; 3) рециклінг; 4) відходи в енергію; 5) видалення; 6) розширена відповідальність виробника. Запропоновано на національному рівні принципи управління відходами розділяти на загальні та спеціальні. До загальних відносяться принципи задекларовані у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», зокрема серед основних: гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля; обов'язковість оцінки впливу на довкілля; компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; врахування результатів стратегічної екологічної оцінки. Спеціальні принципи державної політики у сфері запобігання утворенню та управління відходами визначені у спеціальному законодавстві, зокрема Законі України «Про управління відходами» - запобігання утворенню відходів; забруднювач платить; територіальної наближеності; формування конкурентного середовища у сфері управління відходами. З'ясовано, що одним із важливих економічних інструментів державної екологічної політики у сфері запобігання утворенню та управління відходами являється принцип "забруднювач платить", який визначає, що особи, відповідальні за забруднення (утворювачі відходів або власники), повинні покривати витрати, пов'язані із таким забрудненням. Встановлено, що найважливішим принципом в усій їх ієрархії являється принцип запобігання утворенню відходів, який полягає у вжитті максимальних заходів для запобігання утворенню відходів та їх зменшення до мінімуму. Щоб підсилити загальні принципи охорони довкілля запропоновано доповнити ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» принципом «забруднювач платить».

Ключові слова: управління відходами, навколишнє середовище, сміттєзвалища, відходи, принципи.

Kondratiuk T.M. Ermolenko V.M. Principles of waste management.

The purpose of the study was to compare and legally characterize the European and national principles of waste prevention and management. The key basis for the identification of the main principles and their classification were: Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council on Waste and on the repeal of certain directives; the Law of Ukraine "On Environmental Protection", the Law of

Ukraine "On Waste Management"; the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030" and doctrinal sources. It is found that the key European principles include: 1) waste prevention (waste minimization); 2) reuse; 3) recycling; 4) waste to energy; 5) disposal; 6) extended producer responsibility. It is proposed to divide waste management principles at the national level into general and special ones. The general principles include those declared in the Law of Ukraine "On Environmental Protection", in particular, the main ones are: guaranteeing an environmentally safe environment for human life and health; preventive nature of environmental protection measures; mandatory environmental impact assessment; compensation for damage caused by violation of environmental protection legislation; and taking into account the results of strategic environmental assessment. The special principles of the State policy in the field of waste prevention and management are defined in the Law of Ukraine "On Waste Management" - prevention of waste generation; polluter pays; territorial proximity; formation of a competitive environment in the field of waste management. It is found that one of the important economic instruments of the State environmental policy in the field of waste prevention and management is the "polluter pays" principle, which determines that persons responsible for pollution (waste generators or owners) must cover the costs associated with such pollution. It has been established that the most important principle in their entire hierarchy is the principle of waste prevention, which consists in taking maximum measures to prevent waste generation and reduce it to a minimum. In order to strengthen the general principles of environmental protection, it is proposed to supplement Article 3 of the Law of Ukraine "On Environmental Protection" with the principle of "polluter pays".

Key words: waste management, environment, garbage dumps, waste, principles.

Постановка проблеми. Ключовим завданням політики держави у сфері запобігання утворенню та управління відходами являється найбільш максимально можливе зменшення предметів, матеріалів та речовин, яких суб'єкт господарювання і споживач позбувається, має намір або повинен позбутися у зв'язку з тим, що вони втратили споживче своє значення та можуть негативно впливати на довкілля, життя та здоров'я людей. Щороку в Україні утворюється значна кількість відходів різного походження і лише незначна їх частина йде на переробку для повторного використання, решта й надалі розміщується на сміттєзвалищах. Концепція запобігання утворенню відходів та управління ними повинна ґрунтуватися на основних ключових засадах – принципах. На законодавчому рівні відбувається імплементація національних принципів державної політики у сфері запобігання утворенню та управління відходами з європейськими принципами. Однак, механізм їх реалізації на практиці потребує динамічності.

Мета дослідження: аналіз та обґрунтування європейських та національних принципів діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання у сфері запобігання утворення та управління відходами.

Стан опрацювання проблематики. Питання запобігання утворенню та управління відходами являється сферою інтересів науковців різних галузей у тому числі й правників. Теоретико-правові засади поводження з відходами за законодавством Європейського Союзу аналізували В. Ладиченко, О. Головка, Б. Сергієнко [1]. Окремі проблемні аспекти правового регулювання управління відходами і адаптація відповідного законодавства до законодавства Європейського Союзу також досліджували Т. Єрмолаєва, О. Кузуб, Ю. Козьміна. Питання управління відходами що утворюються внаслідок військових дій і руйнувань від них досліджують Г. Блінова, О. Гафурова, В. Єрмоленко, М. Потіпа, С. Синчанський, Д. Токарчук, О. Трегуб, Т. Новак. Принципи управління твердими побутовими відходами досліджував економіст О. Самойлов. Не зважаючи на кількість досліджень у даній сфері, порушене питання не втрачає своєї актуальності.

Виклад основного матеріалу. У межах Національного плану управління відходами до 2033 року, відходи поділяються на побутові; відходи промисловості та відходи видобувної промисловості; відходи будівництва та знесення; небезпечні відходи; відходи сільського господарства; медичні відходи; відходи від продукції, на яку розповсюджується широка відповідальність виробника (сюди відносяться відходи упаковок; електронного та електричного обладнання; транспортних засобів, знятих з експлуатації, відходи різного роду мастил, шин); відходи інших секторів економіки, управління якими являється проблематичним [9]. Різноманітність і різний ступінь шкідливості відходів потребує консолідованого підходу до поводження з ними.

Найбільш ефективно управління відходами спостерігається у країнах ЄС [1, с. 122]. Ця діяльність на території європейських країн розпочалася ще в другій половині минулого століття. Вона направлена в цілому на зменшення (мінімізацію) утворення відходів та зменшення їх частки для захоронення (видалення) на полігонах. За тривалий період удосконалення діяльності у цій сфері, вироблялися певні пріоритети, механізми та принципи. На сьогодні, одним з найважливіших,

базисних законодавчих документів, що регулює переробку та утилізацію відходів на просторах Європейського Союзу є Рамкова директива про відходи № 2008/98/ЄС. Директивою встановлено законодавчу основу правового регулювання щодо поводження з відходами в межах території ЄС [2, с. 22]. А. Мальований з посиланням на Директиву 2008/98/ЄС «Про відходи та про скасування деяких директив» охарактеризував п'ять ефективних європейських принципів управління відходами, які спрямовані на захист екології: 1) виникнення відходів краще попереджувати, ніж з ними боротися – полягає у мінімізації відходів; 2) повторне використання – полягає у повторному використанні товарів чи їх компонентів для тієї ж мети; 3) рециклінг – полягає в переробці матеріалів відходів в інші товари; 4) відходи в енергію – полягає в спалюванні відходів і виробленні теплової та електричної енергії; 5) захоронення – вивезення відходів на полігони для захоронення [2]. Також серед європейських принципів слід виділити принципи «розширена відповідальність виробника» Декларація 2008 (ст. 4).

За інформацією Міністерства розвитку громад та територій України «досвід Греції ближчий до наших реалій, аніж досвід європейських країн, які здійснили «сміттєву революцію» понад 20 років тому, оскільки у Греції не так давно розпочалося реформування даної сфери. Для порівняння наразі у Греції під захоронення направлено 80% відходів, а в Україні – 90%. У Греції проводиться політика забезпечення дотримання вимог законодавства ЄС щодо зменшення обсягів захоронення відходів і Україна також на шляху до мінімізації показників захоронення та збільшення обсягів переробки відходів» [10].

Ключові принципи національної державної політики у сфері запобігання утворенню та управління відходами визначені у Законі України «Про управління відходами»:

- 1) запобігання;
- 2) «забруднювач платить»;
- 3) територіальної наближеності;
- 4) формування конкурентного середовища у сфері управління відходами [3, ст. 3].

Завданням Національного плану управління відходами до 2033 року являється упровадження принципів «забруднювач платить», «розширена відповідальність виробника», «територіальної наближеності», «фінансової стійкості», «платоспроможності», «самодостатності», «сталого розвитку» [9].

Принцип «запобігання» полягає в тому, що утворювач або власник відходів вживає заходів для запобігання їх утворенню, а також для уникнення, зменшення або усунення негативного впливу відходів на здоров'я людей та довкілля [3, ст. 3].

«Забруднювач платить» – суб'єкт господарювання (утворювач або власник відходів) відшкодовує витрати на запобігання їх утворення, збирання, перевезення та оброблення, в тому числі, включаючи всі затрати на створення та функціонування об'єктів оброблення відходів [3, ст. 3].

Територіальна наближеність означає, що оброблення відходів має здійснюватися на найближчому об'єкті з оброблення відходів, або в місці постійного захоронення відходів, враховуючи екологічну та економічну ефективність, відповідно до планів різного рівня управління відходами [3, ст. 3].

Формування конкурентного середовища у сфері управління відходами – суб'єкти-учасники управління відходами зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не повинні вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію у сфері управління відходами [3, ст. 3].

Розширена відповідальність виробника повинна здійснюватися за рахунок справляння екологічного податку [2, ст. 32].

Сталий розвиток управління відходами полягає у повторному використанні відходів як ресурсу, а не як об'єкту захоронення, який несе негативні наслідки для здоров'я людей і довкілля.

Принцип участь громадськості, полягає в залученні громадськості до розроблення планів місцевого та регіонального рівнів управління відходами. Важливим моментом являється підвищення обізнаності населення в питаннях управління відходами.

Суб'єкти господарювання, які проводять діяльність пов'язану зі створенням відходів їх подальшим обробленням, видаленням і т.д. повинні також враховувати загальні принципи охорони навколишнього природного середовища відповідно до ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [5]. До таких принципів відносяться: гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля; обов'язковість оцінки впливу на довкілля, що проводиться згідно Закону України «Про оцінку впливу на довкілля»; компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону довкілля; врахування результатів стратегічної екологічної оцінки метою якої є сприяння ста-

лому розвитку шляхом забезпечення охорони навколишнього природного середовища, безпеки життя та здоров'я населення, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування [6, ст. 3].

Тож, на національному рівні ключові принципи управління відходами можна поділити на загальні – визначені у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» та спеціальні – визначені у Законі України «Про управління відходами» та іншим спеціальними нормативно-правовими актами.

Отже, всі принципи управління відходами можна розділити на три групи:

європейські принципи;

загальні принципи охорони довкілля;

спеціальні принципи державної політики у сфері запобігання утворенню та управління відходами.

Всі вони направлені на зменшення кількості відходів. Визначальним у формуванні принципів являється «бажання усунути відтворення нових відходів, та використовувати вже існуючі відходи як ресурс» [2, ст. 18]. Тож ключовим завданням являється зменшення обсягів захоронення відходів і збільшення обсягів їх переробки.

Висновки. У результаті аналізу європейських та національних принципів діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання у сфері запобігання утворення та управління відходами встановлено, що державна політика у досліджуваній сфері та ключові принципи наближені до європейських. Встановлено, що на національному рівні принципи поділяються на загальні та спеціальні. Загальні, що задекларовані у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», спеціальні – у Законі України «Про управління відходами». Встановлено, що найважливішим являється реалізація принципу зменшення утворення відходів, тобто їх мінімізація. У цьому контексті потрібно державну політику проводити із заохоченням виробників до дотримання цього принципу. Доречним буде застосування загального принципу охорони довкілля – «поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища» [5, ст. 3]. Оскільки Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає загальні правові, економічні та соціальні засади організації охорони довкілля в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, пропонується ст. 3 доповнити принципом «забруднювач платить - утворювач або власник відходів покриває витрати на запобігання утворення відходів, збирання, перевезення та оброблення, включаючи витрати на створення та утримання об'єктів оброблення відходів», чим буде підсилено складову «розширеної відповідальності виробника». Вважаємо, що у даній сфері потрібно вживати всіх можливих заходів, щоб заохочувати до вибору оптимальних варіантів, які забезпечать найкращий загальний державний чи місцевий екологічний результат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Самойлов О.О. Сутність та принципи управління твердими побутовими відходами в Україні. *Економіка & Держава*. 2020. № 12. С. 121–124. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.12.121.
2. Ладиченко В.В., Головка Л.О., Сергієнко Б.Б. Теоретико-правові засади поводження з відходами за законодавством Європейського Союзу. Збірник наукових праць з екологічного, кліматичного та енергетичного права ЄС. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2022. 87 с. С. 16–42.
3. Від захоронення до переробки. П'ять принципів, які захистять екологію. 16.11.2020. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/pererobka-smittyayak-ce-roblyat-v-yes-novini-ukrajini-50124322.html>.
4. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX. Інформаційно-пошукова система «Законодавство України» (дата звернення 10. 07. 2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20?find=1&text=%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB#Text>.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України 25.06.1991 р. № 1264-XII. Інформаційно-пошукова система «Законодавство України» (дата звернення 10. 07.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
6. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України 20.03.2018 р. № 2354-VIII. Інформаційно-пошукова система «Законодавство України» (дата звернення 10.07.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>.
7. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. Інформаційно-пошукова система «Законодавство України» (дата звернення 05.07.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80/conv#n193>.

8. Про відходи та про скасування деяких директив: Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС. Міжнародний документ від 19.11.2008 р. Інформаційно-пошукова система «Законодавство України» (дата звернення 10.07.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text.
9. Національний план управління відходами до 2033 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2024 р. № 1353-р (дата звернення 10.07.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2024-%D1%80#Text>.
10. Україна на шляху до сталої моделі управління відходами: міжнародний досвід та перспективи 30.03.2025. (дата звернення 10.07.2025). URL: <https://mindev.gov.ua/news/ukraina-na-shliakhu-do-staloi-modeli-upravlinnia-vidkhodamy-mizhnarodnyi-dosvid-ta-perspektyvy>.